

89 . Hârșova | Județ: Constanța | Punct: Cetate | Anul: 2005

Anul: 2005

Cod RAN: 60810.01

Perioade: Antichitate, Evul Mediu

Epoci: Epoca romană timpurie, Epoca romană târzie, Evul Mediu

Tipuri sit: locuire militară, amenajare/construcție

Categorii sit: Apărare (construcții defensive), Transport

Autori: Zaharia Covacef, George Dumitru, Constantin Nicolae

Instituții: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Universitatea "Ovidius", Constanța, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

Raport

Noul program de cercetare de la Carsium început în anul 1993 a dus la excavarea secțiunilor magistrale S I și S II, după care a urmat concentrarea eforturilor în două sectoare, „bazilică” și „incinte vest” .

Cercetarea incintelor de V ale cetății Carsium a început din anul 2000, când, după epuizarea secțiunii S II în C.70-80, s-a constatat că zidurile nou descoperite nu corespund din punct de vedere planimetric cu ceea ce se cunoștea, în literatura de specialitate de până acum, în baza unor cercetări mai vechi. O comunicare, la sesiunea „Pontica”, pe această temă, în toamna anului 19992, și mai cu seamă ecourile stârnite, ne-au îndemnat să extindem săpăturile în acest sector. Așa au apărut secțiunile SII A, Incinte vest-turn și S II A1 începând cu campania anului 2000 până acum.

Campania anului 2005 a avut ca obiectiv continuarea cercetărilor în sectorul „incinte vest” în secțiunea SII A și deschiderea secțiunii SII A1. Din cauza nivelărilor mari alcătuite din pământ, mortar și piatră de diferite dimensiuni, cu risc iminent de prăbușire, între cele două secțiuni nu s-a putut lăsa un martor stratigrafic.

SII A s-a deschis în campania anului 2000, inițial pe 4 x 6 m. În 2001 a fost prelungită, pe lungimea de 33 m, pentru a surprinde toate zidurile vizibile la suprafață, iar în anul 2004 cu încă 20 m, dincolo de ultimul zid identificat spre V. În actuala campanie s-a abordat suprafața cuprinsă între C. 6-12. Până în C. 9 s-a epuizat nivelul arheologic. În S II A 1 cercetarea s-a încheiat între C.1-3. Situația stratigrafică în cele două secțiuni este total diferită. În ultima, s-a înregistrat o intervenție masivă, probabil din evul mediu târziu, care a avut ca rezultat prăbușirea incintei din C. 6 (potrivit înregistrării din S II A) și amestecul materialelor până la mare adâncime. Cele mai remarcabile rezultate s-au înregistrat în S II A, unde nivelele nu au fost deranjate și s-au putut face observații stratigrafice pe care le prezentăm, mai jos, cu rezerva elementelor noi ce pot fi aduse de cercetările viitoare. Am înregistrat aici următoarele nivele:

N 1 – primul nivel de deasupra stâncii, la adâncimea maximă de 3,70-3,90 m. Este compus din pământ de culoare neagră, cu urme de arsură, grosime variabilă de 0,15–0,20 m, în anumite locuri și mai mult, în funcție de denivelările stâncii. Este alcătuit din materiale rulate, aduse dinspre interiorul fortificației, pe sub zidul de la răsărit. Cea mai mare parte din materialele descoperite sunt cele din ceramică. Un fragment de vas se poate data în sec. II-I a.Chr. și poate veni, dintr-un centru de producție vest-pontic, cel mai probabil de la Histria. Sunt înregistrate fragmente de vase de mici dimensiuni (boluri, căni, farfurii etc.), din pastă de culoare deschisă cu angobă roșie la exterior, tipice sec. I-III p.Chr. Predomină resturile de amfore și atrag atenția, cu deosebire, mănușile. Pasta este de culoare cărămie, cu nisip fin, până la culoarea bej deschis, cu nisip de granulație mare. Estimăm preliminar că aceste exemplare, mai ales cele cu buza mult răsfrântă în afară, se pot încadra între sec. I-III p.Chr. Exemplare similare sunt cunoscute cel mai bine de la Histria³. Un fragment de amforetă din pastă de culoare bej, nisip fin, bine omogenizată, cu coaste mici de 2-3 mm, păstrează pe suprafață urmele unei inscripții cu vopsea roșie din care se mai văd resturile a două litere. Un

fragment dintr-o buză de bol, destul de prost păstrat, din pastă de culoare gri-bej, bine arsă, cu nisip foarte fin, la exterior cu o angobă de culoare negru-marونیu cu reflexe, poate fi o producție dintr-un centru elenistic. Două fragmente de ceramică din vase, executate cu mâna, din pastă de culoare bej, cu scoici pisate în compoziție, ardere secundară și cu alveole pe buză sunt caracteristice producției getice din epoca romană. Din acest nivel au fost recuperate mai multe fragmente mici din vase de sticlă. Din categoria descoperirilor din metal rețin atenția mai multe piroane din fier, scurte și groase (ultima caracteristică și din cauza oxidării), cu capul mult turtit.

În nivelul de mai sus apar și fragmente mici dintr-un mortar de culoare roz cu resturi de cărămidă pisată. Este prezent și în celelalte secțiuni la mare adâncime, răspândit printre alte resturi arheologice.

N 2 – este nivelul corespunzător construirii unui zid, presupus de incintă după dimensiunile mari, al cărui rest a fost descoperit în această campanie. Nivelul de construcție este alcătuit dintr-o peliculă de mortar cu grosime de 1-3 cm. Zidul corespunzător acestui nivel (mai exact fundația zidului) se păstrează pe înălțimea max. de 1,50 m în S II A și 0,80 m în S II A 1. Lățimea inițială este greu de stabilit pentru că, în C. 9 un zid din piatră cu pământ, descoperit în 2001, se așează exact peste capătul său vestic, așa că în stadiul actual aceasta se poate măsura pe 3,20 m. În campania anului 2002 în spatele zidului din piatră cu pământ s-au identificat mai multe tegule așezate într-o anumită logică, pe orizontală, fapt ce ne-a permis să considerăm, la vremea respectivă, că aranjamentul reprezenta drumul de acces din spatele incintei, respectiv „via singularis”. În această campanie s-a putut observa, foarte bine, că de fapt cărămidile fac parte din structura noii incinte, putând fi utilizate și drept cale de deplasare, mult mai târziu, când s-a construit zidul din piatră cu pământ. Zidul nou descoperit este din piatră nefasonată, de talie mijlocie și mare, cu oxid de fier încă vizibil pe suprafață, așa cum se prezintă exploatarea de la cca. 1 Km în aval de cetate. Mortarul este de culoare bej-gălbui, din mult nisip galben și mai puțin var. Emplectonul zidului este alcătuit din piatră mare, bolovănoasă, cu spații largi între aceasta. În structura zidului s-au identificat două asize de cărămidă. Unul este cel descris mai sus în S II A, celălalt a fost identificat în S II A1 la cca. 0,70-0,80 cm. mai jos față de primul. Așezarea zidului peste un nivel roman și acoperirea resturilor sale cu o nivelare cu materiale romane și romano-bizantine (N 3 de mai departe) îl plasează cu certitudine în epoca romană, poate către sfârșitul sec. III.

N 3– reprezintă o nivelare masivă, care vine de la E și acoperă restul de incintă, efectuată după ce zidul a fost dărâmat și a încetat să mai funcționeze. Este alcătuită dintr-un pământ de culoare închisă, bine compactat, cu foarte multe fragmente de vase din ceramică și sticlă, la care se adaugă și trei monede: două descoperite în campaniile precedente pe nivelul de deasupra țiglelor din spatele zidului de piatră și pământ (una de sec. III, cealaltă cel mai probabil de sec. V) și una în această campanie (Constantius 337-350). Deasupra nivelului se află o peliculă de culoare maronie, cu resturi lemnoase. Din nivel au fost recoltate în principal materiale ceramice, cu deosebire fragmente de amfore. Ceramica este în unele cazuri fină, specifică primelor secole ale erei creștine, dar și grosolană cu mult nisip și execuție stângace, tipice sec. IV-VI p.Chr. Predomină mânușile de amfore. Majoritatea sunt puternic profilate pe suprafața mediană. S-au descoperit alături de guri de amfore, unele similare cu cele din primul nivel, dar și exemplare similare cu cele din alte centre dunărene⁴, buze de oale, fragmente de căni, cănițe, farfurii. Dintre materialele timpurii cele mai edificatoare sunt câteva fragmente de vase de tip „terra sigillata”. Din nivel provin mai multe fragmente de vase din sticlă, unele identice cu cele din primul nivel. Tot aici au fost descoperite mai multe fragmente de vase getice, dintre care rețin atenția: un fragment de oală, pastă groasă de 5-6 mm cu pietricele mici în compoziție și un rest de brâu alveolar pe corp; un fragment de buză de oală puternic ars la exterior și interior, pastă de culoare bej, cu pietricele și scoici în compoziție și un fund de oală cu aceleași caracteristici ale pastei ca în cazul anterior.

N 4 – reprezintă o succesiune stratigrafică compusă din:

A- un nivel cu grosime de 0,25–0,30 m alcătuit din pământ foarte bine compactat, nisipos, cu textură uniformă, fără resturi materiale. Sugerează o perioadă de abandon;

B- un nivel consistent cu grosime de maxim 1 m, mai mare spre zidul din C. 6, din pământ de culoare deschisă, nisipos, cu resturi de piatră, ceramică romană și romano-bizantină precum și fragmente de chirpic crud, cum a relevat C. Haită, geolog, membru al Echipei interdisciplinare de la MNIR, care a răspuns

invitației noastre de a realiza o expertiză asupra structurii profilului de N al secțiunii. În acest nivel se execută groapa pentru fundația zidului din C. 6 (prima fază). Pietrele din nivel sunt aruncate spre V (cele mai mari mai departe) în momentul săpării șanțului de fundație. Ele vin de la construcții mai vechi, unele probabil cu pereți interiori din chirpic. Pământul ars amestecat din șanț indică un incendiu anterior săpării fundației. În aceasta campanie, nu suntem suficient de lămurii în privința originii materialului ceramic din acest nivel, săpat în 2001-2002, motiv pentru care, anul viitor vom reface profilul.

C- un nivel gros de maximum 0,80 m din pământ compactat puternic în care se sapă groapa celei de a doua faze a zidului din C. 6. Aici se distinge clar și nivelul de construcție, cu piatră mică și mortar, mai gros spre zid, până la 0,60-0,70 m și subțire până la 0,20 m mai departe de acesta, până la 2,50 m. Din pământul de la baza fundației s-a recuperat o monedă de argint de la Domitian aflată aici în poziție secundară.

N5 – este un pământ compactat ușor, cu piatră mică și fragmente de cărămizi olane și fragmente de ceramică „Dridu”. Are grosime mică lângă zid și până la 1,30 m în C. 9. Aici nivelul este tăiat de un zid din ultima faza de funcționare a cetății medievale.

În spatele zidului din piatră cu pământ, până la I2, se înregistrează o dărâmătură care provine de la cele două ziduri. Cea mai interesantă observație, care se poate face, este că atunci când s-a construit cel din urmă, a fost tăiat nivelul de prăbușirea primului, iar șanțul a fost umplut cu pământ având în compoziție materiale diferite, amestecate, cum ar fi, romane și romano-bizantine, aduse de pe platoul central al fortificației, fragmente de vase medievale timpurii sau din sec. următoare, piroane din fier cu cap conic sau patruleter. Situația este deosebit de interesantă pentru că în fața aceluiași zid, în campania anului trecut s-a observat că fundația lui se așează peste o nivelare cu materiale medievale timpurii, fapt ce constituie încă un argument în vederea revizuirii datării acestuia, nu în epoca romană, cum s-a crezut până acum, ci mult mai târziu.

Problematica stratigrafică din S II A1 este total diferită din cauza unei intervenții târzii, executată în această parte, sugerată de distrugerea incintei, prăbușirea pietrelor spre exterior și amestecul de materiale arheologice până la mare adâncime, practic până la stâncă. Nu se poate face o analiză a etapelor de distrugere deoarece materialele se dispun într-o ordine cu totul haotică. La -0,70 -1,50 m apar, între pietrele căzute de pe zid, materiale ceramice tipice culturii „Dridu”, respectiv fragmente de oale din pastă semifină, culoare închisă datorită arderilor secundare, buza îngroșată și răsfântă la exterior și ornamente tipice, alături de alte materiale ceramice medievale, între care se remarcă un fragment de patină de os. Mai jos, alături de materialele medievale apar și cele romane sau romano-bizantine. Predomină cele ceramice, amforele fiind cele mai frecvente. Sunt și multe fragmente de corpuri cu ornamente specifice ceramicii din sec. V-VI, cum ar fi striurile drepte și ondulate. Sunt câteva fragmente de buze de oale, castroane și funduri de farfurii. Într-o descoperire se remarcă și mai multe fragmente de chiupuri. La adâncimi variabile, între 1,70 m și 2,80 m au fost identificate fragmente de vase cu resturi de inscripții cu vopsea roșie, între care una poate reprezenta un antroponim: Αλε[χανδρος]. Descoperirea unor funduri de amfore din pasta de culoare deschisă, cu nisip fin, de formă circulară, caracteristice sec. II-III plasează această ceramică, preliminar, între sec. II-VI. La -3,10 m, pe nivelul de cărămizi care fac parte din structura incintei noi descoperite se găsesc mai multe fragmente de cărămizi și olane, dintre care unele cu mortar pe suprafața lor. Între materialele amestecate sunt două fragmente de vase elenistice și mai multe fragmente de vase getice, pastă de culoare bej, cu urme de ardere secundară la exterior, cu pietricele, ceramică spartă și scoici pisate în compoziție. În spațiul dintre zidul din piatră cu pământ și I2, în C.4 la adâncimea de 1,50 m, între pietrele căzute din cele două ziduri, s-a descoperit ansa cruciformă cu o parte din capacul unui opaiț creștin. Obiectul a fost rulat aici, împreună cu altele de aceeași factură descoperite în anii din urmă în sector, de pe platoul cetății, din bazilică cel mai probabil. Între pietrele căzute au fost recuperate mai multe fragmente de mortar, din nisip și var, bine omogenizat, cu tencuială de culoare roșie-grena. Dintre materialele din metal se remarcă piroanele, cel mai mare cu o lungime de aproape 0,30 m și bombardele din fontă. Acestea din urmă, cca. 10 întregi și 4 în stare fragmentară se întâlnesc de la adâncimea de 0,50 m până la -3,10 m. Majoritatea au diametrul de 5,5 cm, sunt executate cu tipar bivalv și puțin asimetrice. Cel mai mic exemplar are diametrul de 2 cm, iar cel mai mare de 16,5 cm. Două exemplare au un orificiu cu guler fiind utilizate cu ajutorul fitilului. Ambele sunt în stare fragmentară din cauza exploziei inițiale. Monedele descoperite în această secțiune, mult mai puține la număr decât în partea centrală a fortificației, ilustrează intervențiile puternice și amestecul de materiale. Între I5 și zidul de piatră cu pământ au fost descoperite 5 monede dispuse astfel: la -1,35 până -2,45 m sunt

3 monede romano-bizantine, datate între sfârșitul sec. III și sec. IV; între -1,50 -2 m a fost descoperită o monedă otomană, iar la -3,65 m o monedă de sec. XI. Între zidul de piatră și pământ și I2 au fost descoperite două monede, una din timpul lui Constantin (330-335) iar cealaltă din perioada otomană. Merită relevate, în această secțiune, chiar pe nivelul de distrugere al I5, câteva elemente de arhitectură. În primul rând este vorba de un relief, executat într-un calcar slab, spart din vechime în două părți, lipite ulterior, care ilustrează imaginea unui edificiu de cult musulman cu minaret. Între reprezentarea figurativă a pomului vieții și minaretul clădirii sunt așezate mai multe elemente decorative, cu valoare simbolică. Se detașează restul unei inscripții, ștersă mult în partea de jos. Provine de la un edificiu de cult din perioada în care cetatea s-a aflat sub ocupație otomană. Evlia Celebi scria, de fapt, că în a doua jumătate a sec. XVII în oraș se aflau un număr de 17 geamii⁷. Multe apar chiar în preajma zidurilor cetății la începutul sec. XIX⁸ cum se poate vedea în cele două litografii ale fortificației de la 1826. Un alt element arhitectural care merită atenția este un fragment de bolțar de la intrarea unuia din edificiile fortificației medievale.

Rezultatele campaniei anului 2005 prezintă o importanță deosebită în delimitarea tot mai clară a fazelor de construcție a fortificației de la Hârșova în epoca romană târzie și medievală. Despre această problemă, până acum nu s-a știut nimic, presupunându-se că zidul cel mai mare, din exteriorul fortificației, la zi, este cel mai vechi și se plasează în perioada romană, poate chiar începând din sec. II p.Chr. Prin amploarea lor, campaniile 2004-2005 au scos la lumină ziduri care se păstrează în unele locuri pe înălțimea de aproape 4 m. Din acest motiv sunt necesare lucrări speciale de protejare a cetății prin împrejmuire, de conservare și valorificare turistică a descoperirilor, unice în peisajul turistic de la Dunărea de Jos [Constantin Nicolae].

Informații suplimentare online

[Raportul 3390 din cronica.cimec.ro](http://cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
